

MINDAUGAS MAKSIMAITIS APIE LIETUVOS TARYBOS SUKŪRIMĄ

Tautos Tarybos gimimas

Faktinis Rusijos vakarinių pakraščių, tarp jų ir Lietuvos, eliminavimas iš imperijos sudėties per Pirmąjį pasaulinį karą ir po to joje bolševikų 1917 m. įvykdytas perversmas, Lietuvą okupavusios Vokietijos karinis pralaimėjimas, pagaliau pasaulyje plačiai nuskambėjęs laisvo tautų apsisprendimo šūkis sudarė objektyvias sąlygas Lietuvos nacionaliniam valstybingumui XX a. pradžioje atkurti. Tačiau tam, kad šiomis palankiomis sąlygomis būtų sėkmingai pasinaudota, kad nacionalinio valstybingumo idėja taptų kūnu, į politinę areną turėjo išeiti žmonės, veikėjai, pasiryžę aukotis jos įgyvendinimui. Laimei, tokių žmonių atsirado ir svarbiausius darbus jie nudirbo susispietę Lietuvos taryboje.

1915 m. rugsėjo 18 d. vokiečių kaizerinė kariuomenė užėmė Vilnių ir praktiškai visa Lietuvos teritorija, tapdama tiesiogine pafrontės zona (frontas sustojo Naručio ežero - Daugpilio miesto linijoje), liko jų okupuota. Panaikintą vietos administraciją pakeitė teritorinė Lietuvos karinė valdžia, sudaryta Rytų fronto okupuotoms teritorijoms administruoti (*Oberbefehlshaber-Ost*, sutrump. *Oberost*, *Obost*), o jai vadovavo vyriausiasis karo vadas Rytuose. Tiesioginę okupacinę valdžią Lietuvoje, jungusioje Lietuvos, Vilniaus ir Suvalkų sritis (*Bezirk*), nuo 1917 m. kovo vykdė nekart reformuota Lietuvos karinė valdyba (*Militärverwaltung Litauen*, sutrump. *Verwaltung*). Ši teritorija, panaikinus rusiškas gubernijas, okupanto buvo suskirstyta į kiek daugiau nei trisdešimt (šis skaičius taip pat nekart keitėsi) nedidelių apskričių (*Kreis*), dažniausiai mažesnių už rusų laikų apskritis (*ujezd*), valdomų okupacinės administracijos skiriamų apskrities viršininkų (*Kreishauptmann*)¹. [...]

Okupuotoje Lietuvos teritorijoje likusi neramumų gerokai išretinta lietuvių inteligentija, neturėdama organizuotos veiklos galimybių, susitelkė apie pirmosiomis karo dienomis sudarytą labdaros organizaciją - Lietuvių komitetą nukentėjusiems nuo karo šelpti, ėmusį nesant kitų galimybių virsti kultūros ir politikos centru. O 1915 m. pabaigoje įvairių partijų ir srovių atstovai išsirinko vykdomąjį komitetą. Jis užsibrėžė tikslą ginti lietuvių reikalus prieš vokiečių okupacinę administraciją ir netrukus paslapčiomis ėmė kelti valstybės atkūrimo ir nepriklausomybės idėjas².

Tai buvo naujos idėjos. Net jau prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, politiškai aktyviausi lietuvių inteligentai, išsibarstę tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, vis dar tenkinosi autonomijos Rusijos sudėtyje reikalavimu. Tarp pasitraukusių į Rusijos gilumą lietuvių autonomijos Lietuvai reikalavimas išliko iki pat carizmo žlugimo, iki po Vasario revoliucijos naujosios Rusijos valdžios paskelbtos tautų apsisprendimo teisės ir iki 1917 m. gegužės 27 d. lietuvių seimo Peterburge nutarimo, ryžtingai pareikalavusio Lietuvos nepriklausomybės³.

Tuo tarpu vokiečių okupuotoje Lietuvoje iš esmės ribotą autonomijos Rusijos imperijos sudėtyje reikalavimą ėmė išstumti visiškos nepriklausomybės reikalavimas, jau atsispindėjęs to laikotarpio lietuvių atstovų užsienio forumų (1916 m. pirmoje pusėje vykusių Berno ir Loanos kon-

¹ Petras Klimas, *Istorinė Lietuvos valstybės apžvalga*, p. 13.

² Petras Klimas, *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928*, p. 3.

³ Martynas Yčas, Rusijos lietuvių pastangos kovose už Lietuvos nepriklausomybę. In: *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928*, p. 30.

ferencijų) dokumentuose⁴. Papildomą akstiną susirūpinti Lietuvos valstybingumo problema davė 1916 m. lapkričio 5 d. Vokietijos bei Austrijos ir Vengrijos valdančiųjų sprendimas iš 1815 m. sudarytos Lenkijos karalystės, iki karo autonominio valstybinio darinio statusu priklausiusios Rusijai, žemių steigti sąjunginiais ryšiais su jomis susietą Lenkijos valstybę, juolab neapibrėžus jos sienų, taigi nevaržant jos sustiprėjusių aspiracijų ir į Lietuvos teritoriją, siekiančių praryti Lietuvą prijungiant ją prie Lenkijos. [...]

Turėti legalią krašto gyventojų atstovybę (suprantama, kitiems tikslams) tuo metu siekė ir lietuviai veikėjai. Tad vokiečių pasiūlymas steigti viešą instituciją kaip krašto opinijos reiškėją jų buvo priimtas teigiamai, bet pareikalauta demokratiškesnės jos formavimo galimybės: okupacinės valdžios sutikimo, kad Taryba būtų renkama, kad ji būtų kilusi iš apačių, turėtų žmonių pasitikėjimą ir pačių gyventojų būtų įgaliota ginti jų reikalus. Konkrečiau kalbant, reikalauta galimybės išrinkti gyventojų atstovų konferenciją, kuri jau suformuotų reikalingą siauresnės sudėties tarybą⁵. Motyvuojant, kad lietuviai visuomenėje pasitikėjimą turinti Taryba privalanti būti sudaryta pačių lietuvių, kompromisas nelengvai, bet pagaliau buvo pasiektas: Tarybą sutarta formuoti ne pasirinktų žmonių skyrimo būdu, o panaudojant viešą krašto atstovybę - platesnės sudėties konferenciją, sukviestą iš visos Lietuvos ir gyventojų įgaliotą atstovauti bei ginti Lietuvos reikalus.

Davusi sutikimą konferencijai, vietose organizuoti delegatų į konferenciją rinkimų okupacinė valdžia neleido, todėl apie kažką bent panašaus į tikrai demokratišką tarybos narių parinkimą negalėjo būti ir kalbos. Okupacinė valdžia tesutiko, kad į konferenciją iš visų Lietuvos tuometinių apskričių būtų sukviesta po 3-5 atstovus, iš kurių joje jau numatyta išrinkti Tarybą. Be to, vokiečiai iš anksto būsima konferencijai nustatė keletą griežtų reikalavimų: konferencijos trukmė apribota penkiomis dienomis⁶, dar svarbiau - reikalauta, kad jau būsimoje konferencijos rezoliucijoje Lietuvai būtų prašoma Vokietijos paramos ir formuluojamas Lietuvos pageidavimas ir ateityje remtis Vokietija⁷. [...]

Konferencijai sušaukti Organizacinis komitetas išrinko vykdomąjį biurą - A. Smetoną, J. Šaulį, J. Stankevičių, M. Biržišką ir P. Klimą⁸. Po to jo nariai, pasiskirstę apskritymis, išsidėsčiusiomis buvusiose Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijose, po pasitarimų su vietos veikėjais, kiek buvo įmanoma - ir vietos gyventojų susirinkimuose išsiaiškino ir pristatė vykdomajam biurui kandidatus, po 5-8 nuo kiekvienos apskrities. Vykdomasis biuras sudarė sąrašus, palikdamas, kaip vokiečių buvo leista, nuo apskrities po 3-5 delegatus⁹. Iš viso į konferenciją pakviesti 264 daugiau ar mažiau žinomi lietuvių visuomenės atstovai¹⁰.

Konferencijos išvakarėse jos būsimą reikšmę „Lietuvos aidas“ lygino su 1905 m. Didžiojo Vilniaus seimo, kėlusio Lietuvos autonomijos reikalą, reikšme, sykiu nurodydamas, kad dabar „yra pagaliau atėjęs laikas, kuomet lietuvių tauta, nežiūrint partijų ir srovių skirtumo, privalo įtempti visas savo pastangas ir jungtines spėkas, idant susidarius sau artimojoje ateity tokias gyvenimo sąlygas, kad visos jos dalys galėtų sveikai ir nekliudomai augti ir plėtotis. Tokias gi sąlygas įgyti galėsime tik tuomet, jei pasiseks mums atgyti ir sudaryti naujais liuositybės pamatais savarankišką Lietuvos

⁴ Juozas Purickis, J. Lietuvių veikimas Šveicarijoje Didžiojo karo metu. In: *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928*, p. 45-46, 51; Pranas ČEPĖNAS, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, p. 798.

⁵ Mykolas [Römeris] Rėmeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*, Vilnius, 1990, p. 39-40.

⁶ *Lietuvos valstybės tarybos protokolai*, p. 70,98.

⁷ Mykolas [Römeris] Rėmeris, M. *Op. cit.*, p. 41-42.

⁸ *Lietuvos valstybės tarybos protokolai*, p. 66.

⁹ Petras KLIMAS, *Op. cit.*, p. 7.

¹⁰ *Lietuvos valstybės tarybos protokolai*, p. 67-68.

valstybę.”¹¹

Lietuvių Vilniaus konferencija dirbo 1917 m. rugsėjo 18-22 d. teatro Pohuliankos (dab. J. Basanavičiaus) gatvėje rūmuose, priešais kuriuos buvo iškelta didžiulė trispalvė (žalia, balta, raudona) vėliava¹². Į Konferenciją susirinko 213 delegatų, kooptuota jų iki 222. Gausiausią delegaciją - 48 žmonės - sudarė Vilniaus atstovai, o iš viso jų atvyko iš Lietuvos karinės valdybos administruojamų 32 apskričių ir dviejų miestų: Akmenės, Alytaus, Biržų, Joniškėlio, Jurbarko, Kauno, Kauno m., Kaišiadorių, Kėdainių, Kretingos, Kupiškio, Kuršėnų, Lydos, Marijampolės, Molėtų, Naumiesčio, Pažadės, Panevėžio, Rodūnios, Raseinių, Rokiškio, Saldutiškio, Sedos, Seinų, Skaudvilės, Šiaulių, Širvintų, Švenčionių, Telšių, Trakų, Ukmergės, Utenos, Vilkaviškio, Vilniaus m., taip pat du žmonės atvyko iš karo veiksmų zonos (Dieveniškų, Geranainių); savo atstovų neatsiuntė tik Suvalkų, Tauragės, Vėžaičių ir Vilniaus apskritis¹³.

(Iš: M. Maksimaitis, Mažoji Konstituana. Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą. Vilnius, 2011, p. 21–23, 25-28)

¹¹ [J. Šaulys] Bekampis, J. Lietuvių suvažiavimas. *Lietuvos aidas*, 1917 08 18, 4.

¹² Kai ką iš mūsų valstybės atstatymo laikotarpio prisiminus. Pasikalbėjimas su A. Stulginskiu. *Lietuvos žinios*, 1939 02 15, p. 38.

¹³ Antanas Tyla, *Lietuva prie Vasario 16-osios slenkščio*, p. 17,21.